

Területi Statisztika

Közzététel: 2022. július 28.

A tanulmány címe:

A hazai mikro-, kis- és középvállalkozások (kkv-k) területi, versenyképességi elemzései, 2008–2020

Szerzők:

Kincses Áron – Tóth Géza – Jeneiné Gerő Henriett Emese

<https://doi.org/10.15196/TS620404>

Az alábbi feltételek érvényesek minden, a Központi Statisztikai Hivatal (a továbbiakban: KSH) Területi Statisztika c. folyóiratában (a továbbiakban: Folyóirat) megjelenő tanulmányra. Felhasználó a tanulmány, vagy annak részei felhasználásával egyidejűleg tudomásul veszi a jelen dokumentumban foglalt felhasználási feltételeket, és azokat magára nézve kötelezőnek fogadja el. Tudomásul veszi, hogy a jelen feltételek megszegéséből eredő valamennyi kárért felelősséggel tartozik.

- 1) A jogszabályi tartalom kivételével a tanulmányok a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (Sztj.) szerint szerzői műnek minősülnek. A szerzői jog jogosultja a KSH.
- 2) A KSH földrajzi és időbeli korlátozás nélküli, nem kizárólagos, nem átadható, tértítésmentes felhasználási jogot biztosít a Felhasználó részére a tanulmány vonatkozásában.
- 3) A felhasználási jog keretében a Felhasználó jogosult a tanulmány:
 - a) oktatási és kutatási célú felhasználására (nyilvánosságra hozatalára és továbbítására a 4. pontban foglalt kivétellel) a Folyóirat és a szerző(k) feltüntetésével;
 - b) tartalmáról összefoglaló készítésére az írott és az elektronikus médiában a Folyóirat és a szerző(k) feltüntetésével;
 - c) részletének idézésére – az átvevő mű jellege és célja által indokolt terjedelemben és az eredetihez híven – a forrás, valamint az ott megjelölt szerző(k) megnevezésével.
- 4) A Felhasználó nem jogosult a tanulmány továbbértékesítésére, haszonszerzési célú felhasználására. Ez a korlátozás nem érinti a tanulmány felhasználásával előállított, de az Sztj. szerint önálló szerzői műnek minősülő mű ilyen célú felhasználását.
- 5) A tanulmány átdolgozása, újra publikálása tilos.
- 6) A 3. a)–c.) pontban foglaltak alapján a Folyóiratot és a szerző(ke)t az alábbiak szerint kell feltüntetni:

„Forrás: Területi Statisztika c. folyóirat 62. évfolyam 4. számában megjelent, Kincses Áron – Tóth Géza – Jeneiné Gerő Henriett Emese által írt, A hazai mikro-, kis- és középvállalkozások (kkv-k) területi, versenyképességi elemzései, 2008–2020 c. tanulmány”

- 7) A Folyóiratban megjelenő tanulmányok kutatói véleményeket tükröznek, amelyek nem esnek szükségképpen egybe a KSH, vagy a szerzők által képviselt intézmények hivatalos álláspontjával.

A hazai mikro-, kis- és középvállalkozások (kkv-k) területi, versenyképességi elemzései, 2008–2020

Competitiveness analyses of Hungary's micro-, small and medium sized enterprises (SMEs), 2008–2020

Kincses, Áron

Központi Statisztikai Hivatal,
Miskolci Egyetem
E-mail: aron.kincses@ksh.hu

Tóth, Géza

Központi Statisztikai Hivatal,
Miskolci Egyetem
E-mail: geza.toth@ksh.hu

Jeneiné Gerő, Henriett Emese

Miniszterelnöki Kabinetiroda
E-mail: henriett.gero@gfm.gov.hu

A tanulmány röviden azt ismerteti, hogy a hazai mikro-, kis- és középvállalkozások (továbbiakban: kkv-k) árbevétele milyen módon játszik szerepet a gazdasági fejlődésben, az ország és az egyes térségek versenyképességének alakulásában. Ezt követően a hazai kkv-k nemzetgazdasági ágak szerinti árbevételeinek járási szintű alakulását vizsgálja, majd azonosítja a kkv-k árbevételeinek alakulása szempontjából meghatározó nemzetgazdasági ágakat, továbbá járási szinten elemzi a kkv-k árbevételeinek területi különbségeit. A szerzők a kkv-k árbevételeinek nemzetgazdasági ágak közötti különbségeit az egyes fejezetekben különböző területi elemzési módszerekkel vizsgálják. A gazdasági erőterek fejezetben azt elemzik, hogy a járások gazdasági erejét mennyiben befolyásolja a járásokban működő kkv-k egy foglalkoztatottra jutó árbevétele, illetve az ettől független helyi tényezők. A versenyképességi elemzések című fejezetben a tényezőkre bontás módszerének bemutatását követően a szerzők a járásokat versenyképességi kategóriák szerint ábrázolják, majd a járási gazdasági erő és a kkv-k versenyképességi helyzetét vetik össze. A tanulmány összefoglalással zárul, amelyben a szerzők legfontosabb megállapításaik alátámasztásával kiemelik azt a már ismert területfejlesztési szakemberek által is megfogalmazott következtetést, miszerint az egyes térségi szintek helyi sajátosságait is figyelembe vevő fejlesztési szaktudomány alkalmazása kulcskérdés a növekedés és a versenyképesség erősítésében.

Kulcsszavak:

kkv-szektor,
gazdasági erőter,
versenyképesség

The study, briefly highlights the role of the turnover of micro-, small and medium-sized enterprises (hereinafter: SMEs) in the economic development of the country and its regions, in the development of the competitiveness. As a next step it examines the sales revenue changes of the SMEs by sections of the national economy on district level, then identifies the most significant sections in respect of SMEs sales revenue changes and examines the regional differences in the turnover of SMEs at district level. The authors examine the sectoral differences in the turnover of SMEs by using different territorial analysis methods. In the chapter on economic fields of force, we analyse the extent to which the economic power of districts is influenced by the turnover per employee of the SMEs operating in the district as well as by local factors unrelated to the former consideration. In the competitiveness analysis chapter, after presenting the breakdown method, the districts are represented according to their competitiveness categories, then the district's economic strength and the SMEs' competitiveness are compared. A summary concludes the study where the main findings of the authors support the conclusion formulated by well-known regional development experts, according to which the application of a development policy that takes into account the local characteristics of each regional level is a key factor in increasing territorial growth and competitiveness.

Keywords:
SME,
economic force,
competitiveness

Beküldve: 2021. szeptember 1.

Elfogadva: 2021. december 15.

Bevezetés

A vállalkozások életképességének és eredményességének elsődleges forrását az általuk végzett tevékenység árbevétel generáló képessége adja (Katits–Szalka 2015), ez az árbevétel pedig a vállalkozás valamely tevékenységének pénzben kifejezett ellenértéke (Szakács 2015). Mint korábbi tanulmányunkban jeleztük, a vállalkozás árbevétele a kkv-méretkategória meghatározásának három mérőszáma közül az egyik, amely kiemelt szerepet tölt be a vállalkozás pénzügyi mutatóiban és erőforrásai hatékonyságának kifejezésében (Jeneiné et al. 2021b). Mindazon mutatók, amelyekben pedig akár a számlalóban, akár a nevezőben az értékesítés nettó árbevétele szerepel valamelyik erőforráshoz (eszközök, tőke, élőmunka), vagy költséghez, vagy eredményhez viszonyítva, azok a vállalkozási tevékenység hatékonyságának mértékét fejezik ki (Zéman–Béhm 2019). Az árbevételből származtatott bruttó hozzáadott érték a vállalkozás gazdálkodásának eredményességét jelzi, ez a nyereséges működés pedig a gazdasági fejlődés, az ország versenyképességének egyik alappillére, ezért is tűztük ki célul a kkv-k több szempontból történő elemzése mellett árbevételük területi koncentrációjának vizsgálatát is (Jeneiné et al. 2021a, b).

A vállalat mérete és a versenyképesség, ezen keresztül a versenyhelyzet szoros összefüggésben állnak egymással. A vállalati méret növekedésével – általában és bizonyos szintig – csökkennek a fajlagos költségek. Ebből adódóan a nagyobb forgalmat bonyolító vállalatok gyakran versenyelőnyre tesznek szert a kisebbekkel szemben. Az egyes nemzetgazdasági ágaktól függően eltérő lehet a vállalatok jellemző mérete, ami pedig abból fakad, hogy bizonyos tevékenységek – a jellemző költségstruktúra miatt – csak bizonyos volumen felett végezhetőek gazdaságosan (EcoStat 2008). A vállalati növekedéssel kapcsolatban az árbevétel emelése nemcsak cél, hanem eszköz is a vállalat hosszú távú jövedelmezőségi céljai, ebből kifolyólag pedig a versenyelőny eléréséhez. Jelen kutatásunk a korábbiaknak némileg folytatása (Jeneiné et al. 2021a, b), és mivel a gazdasági tevékenységek térbeli elhelyezkedése a piaci versenyben való sikeres helytállást egyre élesebben határozza meg, ezért a térbeli szempontok mélyebb elemzésével foglalkozunk. Mindez a helyi adottságok szerepét is átalakítja. A helyi (lokális) szint szerepe felértékelődik, mint olyan kulcskompetenciáknak helyet adó tér, ahol a vállalatok tartós versenyelőnyei koncentrálnak, és ahol a helyi szereplők összefogásukkal érvényre tudják juttatni gazdaságfejlesztési elképzeléseiket. A gazdasági előnyök elsődleges vizsgálati területi egysége ugyanis a helyi térség (Lukovics 2008). A regionális elemzésekben (Nyikos et al. 2021, Kocziszky–Szendi 2021) ebből adódóan egyre nagyobb figyelem övezi a helyi térségek vizsgálatát, amelyekkel jelen tanulmányunkban is foglalkozunk.

Területi elemzések

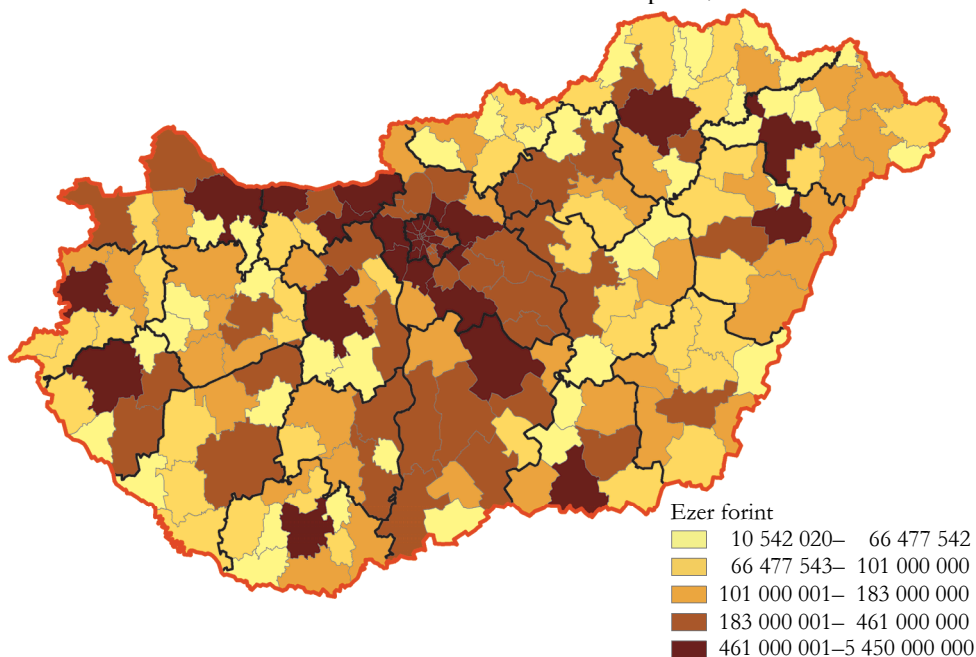
A kkv-k árbevételének eloszlása a járások között

A mélyebb elemzéseket megelőzően azt vizsgáljuk, hogyan is oszlik el a járások között a kkv-k árbevétele (1. ábra). 2020-ban Budapest XIII. kerületében volt a legnagyobb a kkv-k árbevétele, melyet a XI. és a III. kerület követett. Az első helyeken döntően Budapest kerületeit találjuk. A főváros kerületein kívül a Budakeszi (4.), a Győri (10.), a Debreceni (13.), a Szegedi (14.) és a Székesfehérvári járás (15.) emelhető ki. Általánosságban megállapítható, hogy a budapesti agglomeráció, Északnyugat-Dunántúl járásai, valamint a legfontosabb megyei jogú városaink járásai vannak a legjobb helyzetben. Az első három többségéről megemlíthető, hogy a legnagyobb árbevételű XIII. kerülethez képest, a XI. kerület annak már csak a 78, a III. kerület pedig az 51%-át képviseli. A többi járásban a kkv-k árbevétele már nem éri el a XIII. kerületi 50%-át sem. Az első helyen álló kerület olyan szinten emelkedik ki, hogy 166 járás e kerület árbevételének még a 10%-át sem teszi ki. A legalacsonyabb árbevétellel rendelkező járások alapvetően periférikus elhelyezkedésűek. Az árbevétel szerinti sorrendet a Putnoki, a Cigándi és a Belpátfalvai járások zárják. Az ismertetett eredmény nem meglepő, ugyanis a gazdasági teljesítmény 37%-át előállító Budapest a legfejlettebb térség hazánkban. A főváros gazdasági fölénye 2009-ben, a gazdasági-pénzügyi világválság elmélyülésekor volt a legnagyobb, azóta ugyan számottevően csökkent, de egy főre jutó bruttó hazai terméke (gross domestic product – GDP) még 2019-ben is a 4,9 millió forintos országos átlagnak több mint kétszerese volt (KSH 2021). Az árbevételi sorrendet záró Putnoki és Cigándi járások eredménye nem meglepő, ugyanis ezen járások települései gazdasági mutatóik alapján *a Magyarország egyes területei közötti gazdasági egyenlőtlenség csökkentése érdekében szükséges fejlesztési program, továbbá a „Felzárkózó települések” hosszú távú programjának kiterjesztéséről* szóló 1057/2021. (II. 19.) Korm. határozat alapján megállapított 445 elmaradott település közé tartoznak. Ami a Belpátfalvai járás eredményét illeti, ugyan nem tartozik ezen településtípusok közé, azonban a korábbi években (Belpátfalvai kistérségként¹) *A kedvezményezett térségek besorolásáról* szóló 311/2007. (XI. 17.) Korm. rendelet 2. számú mellékletében meghatározott kedvezményezett kistérségek besorolása alapján Heves megye hátrányos helyzetű térségeként sorolták be.

¹ Magyarországon a korábban használt statisztikai kistérségek rendszerét 2013-tól a járási rendszer váltotta fel. A járásokat az 1299/2011. (IX. 1.) Korm. határozat szerint alakították ki.

1. ábra

A kkv-k árbevétele, 2020
Turnover of small- and medium sized enterprises, 2020

Forrás: KSH-adatok alapján saját szerkesztés.

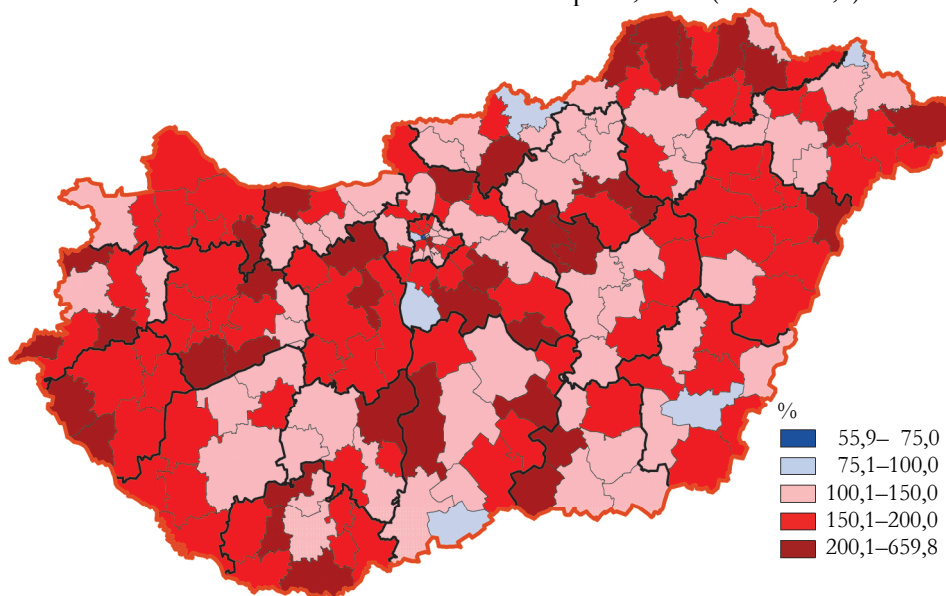
A kkv-k árbevételének járási szintű alakulása 2008-hoz képest

2008-hoz képest 2020-ra a járások döntő részében folyó áron számolva nőtt a kkv-k árbevétele (2. ábra). Csak kilenc olyan járás van, ahol csökkent az árbevétel. Legszembetűnőbb a folyamatban az, hogy Budapest XII., V. és I. kerületében volt legnagyobb a visszaesés. Ez utóbbi mértéke meghaladta a 44%-ot. Az egyes budapesti kerületek vállalkozásainak nagyobb mértékű árbevétel-visszaesése egyrészt azzal is magyarázható, hogy a kkv-k területi elhelyezkedése továbbra is erősen koncentrált. 2019-ben több mint négytizedük fővárosi vagy Pest megyei székhellyel működött, és bruttó hozzáadott értékük felét is itt állították elő, ezért a legnagyobb visszaesés is esetükben vetíthető előre. A kkv-k szerepvállalása a vállalkozások összteljesítményéből Nógrád megyében volt a legmagasabb, Fejér megye mellett Budapesten a legalacsonyabb (KSH 2021). A térbeli homogenizálódásra² utal az, hogy a legnagyobb növekedésű járások döntően periferikus elhelyezkedésűek (például Nagykőrösi, Bicskei és Hegyháti járás).

² A területi verseny, versenyképesség és gazdaságfejlesztés szempontjából a regionális tudomány a következő három alapvető régiótípust helyezi előtérbe: tervezési, programozási régió (közigazgatási-statisztikai), csomóponti régió (a funkcionális régiók egyik alapesete) és homogén régió (Lengyel 2006).

2. ábra

A kkv-k árbevétele, 2020 (2008=100,0)
Turnover of small- and medium sized enterprises, 2020 (2008=100,0)

Forrás: KSH-adatok alapján saját szerkesztés.

A kkv-k árbevételének alakulása szempontjából meghatározó nemzetgazdasági ágak

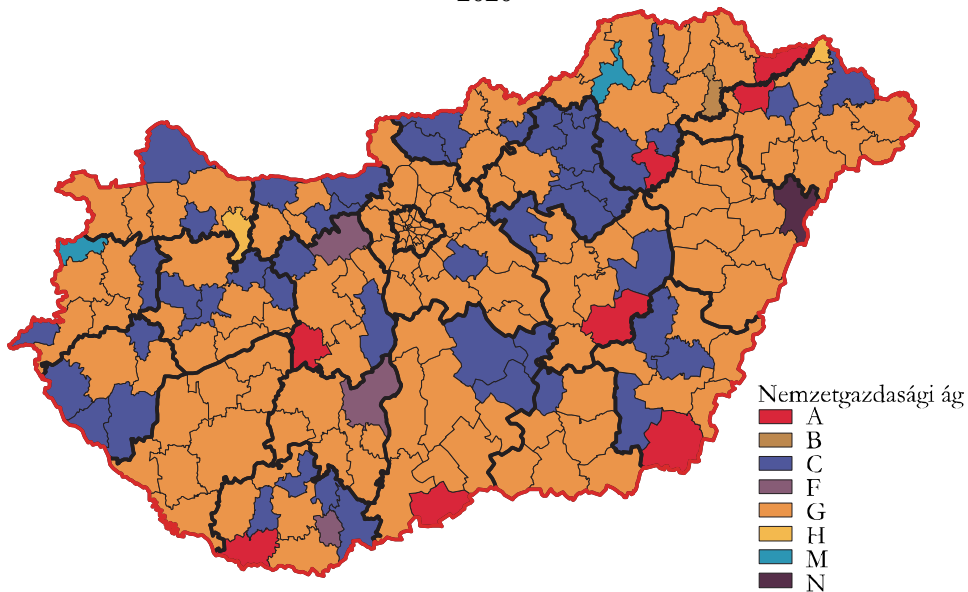
A 197 járásból 136-ban az ott működő kkv-k közül a *Kereskedelem, gépjárműjavítás* ágban dolgozók állították elő a legnagyobb árbevételt, ezt alátámasztja az is, hogy 2020-ban a nemzetgazdaság összes beruházásaiból e nemzetgazdasági ág képviselte az ötödik legnagyobb súlyt (5,2%). A kedvezőtlen gazdasági környezet ellenére a nemzetgazdasági ághoz kapcsolódó beruházások volumene 3,7%-kal meghaladta az egy évvel korábbi, és 31%-kal magasabb a 2010. évinél (KSH 2021). 44 járásban a *Feldolgozóipar*, 8-ban a *Mezőgazdaság, erdőgazdaság, halászat*, 3-ban az *Építőipar*, egyaránt 2-ben a *Szállítás, raktározás* és a *Szakmai, tudományos, műszaki tevékenység* és egyaránt 1-ben a *Bányászat, közfűtés* és az *Adminisztratív és szolgáltatást támogató tevékenység* a legmeghatározóbb a kkv-k árbevétele szempontjából (3. ábra). A termelési és az értékesítési láncokban is zavarokat okozó egészségügyi válság a legnagyobb beruházónak számító, a nemzetgazdasági fejlesztések negyedét megvalósító feldolgozóipar beruházási volumenének csökkenéséhez is hozzájárult, ugyanis annak 2020. évi volumene 8,1%-kal csökkent az előző évi magas bázishoz képest. A feldolgozóiparon belül az alágak túlnyomó többségében mérséklődtek ugyan a fejlesztések, ezen belül a legnagyobb súlyú járműgyártásban is, ugyanakkor a korábbi időszakokban elkezdett nagyszabású projektek révén érezhetően nőtt a volumen a villamos berendezés gyár-

tása alágban, de bővültek az élelmiszeripar és a gyógyszergyártás fejlesztési forrásai is (KSH 2021).

3. ábra

Meghatározó ágak a kkv-k árbevétele szempontjából, 2020

The most important sectors in terms of turnover of small and medium-sized enterprises, 2020

Megjegyzés: a betűkódokat lásd az 1. táblázatban.

Forrás: KSH-adatok alapján saját szerkesztés.

2008-ról 2020-ra legnagyobb növekedést mutató nemzetgazdasági ágak

A következőkben azt vizsgáltuk, hogy az egyes járásokban mely nemzetgazdasági ágak mutattak 2008-ról 2020-ra a legnagyobb növekedést a kkv-k árbevétele szempontjából (4. ábra). Első megállapításunk az, hogy nincs olyan járás, ahol a *Mezőgazdaság, erdőgazdaság, halászat* és az *Egyéb szolgáltatás* növekedése lett volna a legnagyobb. A nemzetgazdasági ágak eloszlása nem mutat térbeli szabályosságot. 22 járásban a *Vízellátás, szennyvíz gyűjtése, kezelése, hulladékgyűjtés, szennyvíztisztítás*, illetve egyaránt 21-ben a *Villamosenergia-, gáz-, gőzellátás, légkondicionálás*, a *Szakmai, tudományos, műszaki tevékenység* és a *Művészet, szórakoztatás, szabadidő* dinamikája volt a legnagyobb.

1. táblázat

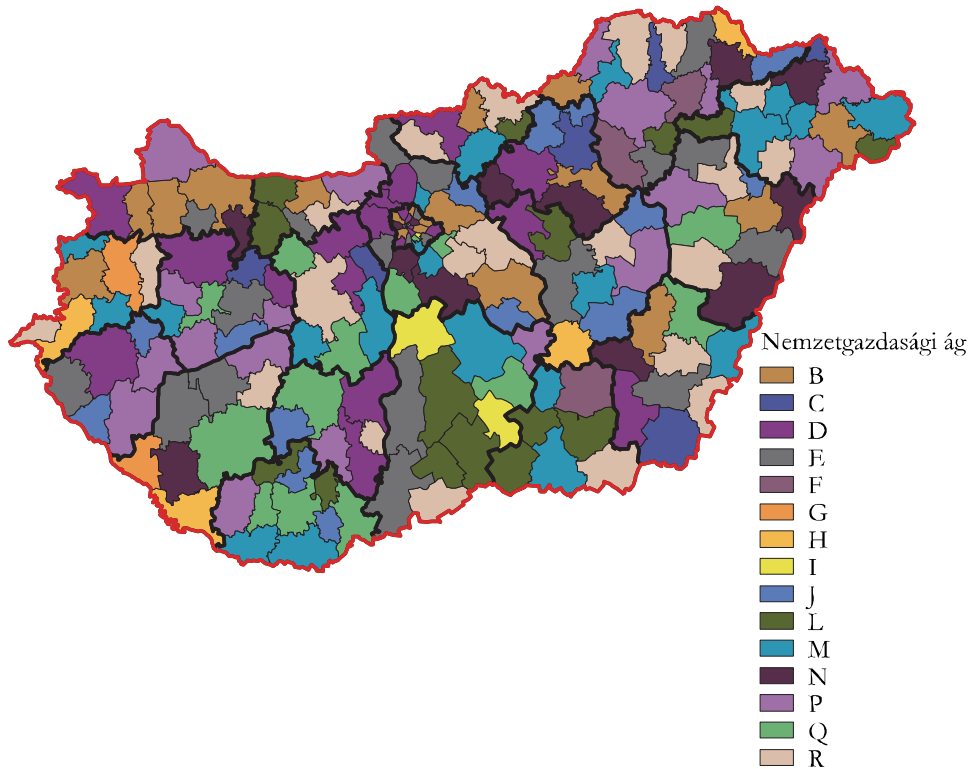
**A 2008-ról 2020-ra legnagyobb növekedést mutató nemzetgazdasági ágak
a kkv-k árbevétele szempontjából**

Sections featuring the highest growth from SMEs sales revenue point of view
from 2008 to 2020

Jel	Nemzetgazdasági ág	Járások száma
A	Mezőgazdaság, erdőgazdaság, halászat	0
B	Bányászat, kőfejtés	18
C	Feldolgozóipar	7
D	Villamosenergia-, gáz-, gőzellátás, légkondicionálás	21
E	Vízellátás, szennyvíz gyűjtése, kezelése, hulladékgazdálkodás, szennyeződésmentesítés	22
F	Építőipar	3
G	Kereskedelem, gépjárműjavítás	2
H	Szállítás, raktározás	4
I	Szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás	4
J	Információ, kommunikáció	14
K	Pénzügyi, biztosítási tevékenység	0
L	Ingyanügyletek	15
M	Szakmai, tudományos, műszaki tevékenység	21
N	Adminisztratív és szolgáltatást támogató tevékenység	13
O	Közigazgatás, védelem; kötelező társadalombiztosítás	0
P	Oktatás	18
Q	Humán-egészségügyi, szociális ellátás	14
R	Művészet, szórakoztatás, szabadidő	21
S	Egyéb szolgáltatás	0
T	Háztartás munkaadói tevékenysége, termék előállítása, szolgáltatás végzése saját fogyasztásra	0
Összesen		197

4. ábra

A kkv-k 2008-ról 2020-ra legnagyobb növekedést mutató nemzetgazdasági ágai
 The sectors with the highest growth of the small and medium-sized enterprises
 from 2008 to 2020

Megjegyzés: a betűkódokat lásd az 1. táblázatban.

Forrás: KSH-adatok alapján saját szerkesztés.

Elemzési módszerek (Gini-index, HHI) a területi különbségek vizsgálatára

A területi egyenlőtlenségek szerkezet dimenziójában felbukkanó jellegzetes fogalmak a homogenitás, a specializáltság, a diverzifikáció, illetve a folyamatokban a tagolódás, a homogenizálódás, a szerkezeti elemek különbözőségének növekedése vagy csökkenése. Ez a megközelítés a területi egységek összehasonlításának kiemelt szempontja (Nemes Nagy 2009). Munkánk során azt elemeztük, hogy a kkv-k árbevételében milyen területi különbségek vannak járási szinten. Korábbi tanulmányunkban (Jeneiné et al. 2021b) Hoover-index segítségével a népesség területi eloszlásához viszonyítottuk az általunk vizsgált ismérvek területi megoszlásait. Jelen vizsgálatban az árbevételek nemzetgazdasági ágak szerinti különbségeit Gini-indexszel, illetve a Hirschland-Herfindal-indexszel (HHI) elemeztük.

$$G = \frac{1}{2\bar{x}n^2} \sum_i \sum_j |x_i - x_j| \quad (1)$$

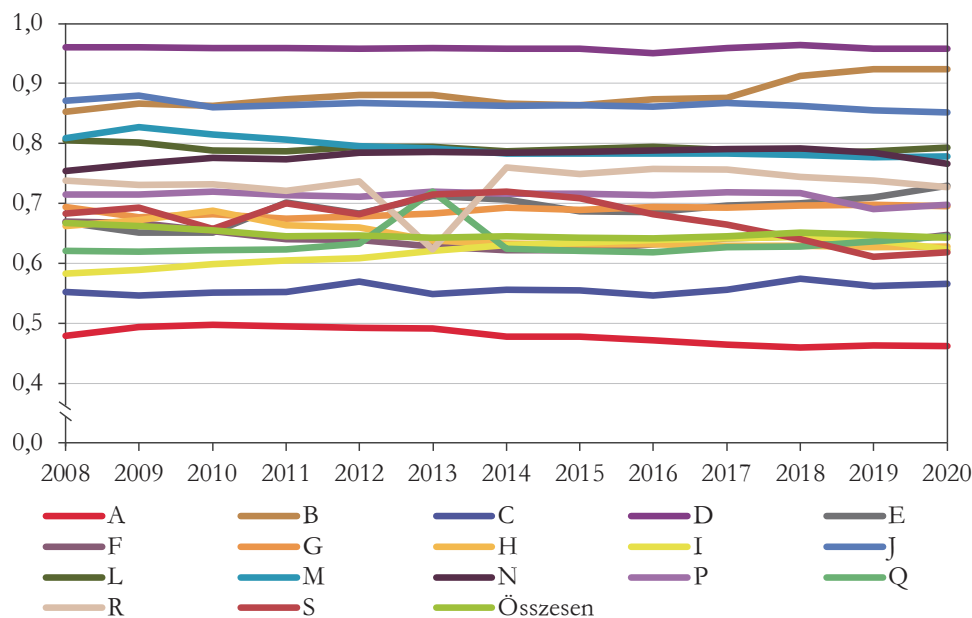
ahol G az egyes ágak Gini-indexe, x_i =árbevétel nagysága az i . területi egységben; x_j =árbevétel nagysága j . területi egységben; $\bar{x} = x_i$ átlaga, n a területi egységek (járások) száma.

A Gini-index a Lorenz-görbe és a négyzet átlója által bezárt terület nagyságát méri, és a koncentráció relatív nagyságát jellemzi. A 0 értéket akkor veszi fel, ha a Lorenz-görbe éppen egybeesik az átlóval, tehát a vizsgált mennyiségi ismerv területi eloszlása egyenletes. Másik szélső értékét akkor éri el, ha a vizsgált ismerv egyetlen egy területi egységen, egyetlen „kézben” összpontosul; ilyenkor a Lorenz-görbe egybeesik a koordinátatengelyekkel.

A vizsgált időszak folyamán a *Feldolgozóiparban* működő kkv-k mutatják a legnagyobb területi különbséget, míg a *Mezőgazdaságban, erdőgazdaságban, halászatban* működőké a legkisebbet (5. ábra). Amennyiben az ágakat együttesen vesszük figyelembe, 2008 és 2020 között kismértékű homogenizálódás történt. A 17 gazdasági ág közül míg 10-ben csökkentek a területi különbségek, addig a többiben nőttek. Az átlagot meghaladta a területi különbség csökkenése a *Szakmai, tudományos, műszaki tevékenység* és az *Egyéb szolgáltatás* nemzetgazdasági ágakban.

5. ábra

A kkv-k árbevételének Gini-indexe járási szinten Gini index of SME turnover at district level

Megjegyzés: a betűkódokat lásd az 1. táblázatban.

Forrás: KSH-adatok alapján saját szerkesztés.

A hagyományos koncentrációs ráták nem mindig mérik helyesen a piaci erő mértékét, félrevezetőek lehetnek a nemzetközi verseny és a rokon iparágak támasztotta konkurencia miatt, ezért alternatívaként a koncentráció általános jellegű mérőszámát, a HHI-t alkalmazzuk, amely pontosabban kifejezheti a domináns vállalatok tényleges szerepét. Ezt úgy számítják, hogy összeadják az egyes piaci szereplők részesedésének négyzetét. Tökéletes versenyben a HHI 0 közelében jár, mert minden vállalat csak csekély töredékét adja a teljes iparági kibocsátásnak. Tiszta monopólium esetén viszont a HHI értéke 1, mert egyetlen cég adja az iparág termelésének 100%-át (Samuelson–Nordhaus 2012). A HHI valamely természetes területi egységek közötti koncentráltságának mértékét számszerűsíti. A megoszlást az index tulajdonképpen a teljesen egyenleteshez (amikor minden megfigyelési egység részesedése azonos) viszonyítja. Minimális értékét akkor veszi fel, ha a vizsgált társadalmi-gazdasági jelenség egyenletesen oszlik el a területi egységek között, maximális értékét pedig akkor, ha a teljes volumen egy „kézben”, egy területen összpontosul. Mivel a mutató minimuma függ az elemszámtól, jelentősen eltérő elemszámú vizsgálatok esetében a kapott eredményeket nem szabad összehasonlítani.

$$K = \sum_{i=1}^n \left(\frac{x_i}{\sum_{i=1}^n x_i} \right)^2 \quad (2)$$

ahol x_i = az bárbevétel nagysága az i . területi egységben. *Értékkészlete:* $1/n \leq K \leq 1$ Minimális értéke tehát 0,005 (1/197).

A területi egyenlőtlenség a nem azonosság térbeli alapkategóriája. Értelmezése sokrétű, megközelítései között a differenciáltság, a tagoltság, a nem hasonlóság, a koncentráció és a sűrűsödés egyaránt szerepel (Dusek–Kotosz 2017). Az árbevételek koncentrációja 2020-ban járási szinten a *Bányászat, kőfejtés* nemzetgazdasági ágban figyelhető meg, melynek földtani okai vannak. Fontos megjegyezni azonban ezzel az ággal kapcsolatban, hogy koncentrációja 2017-ről 2018-ra különösen nagy mértékben növekedett, addig nem volt ennyire kiemelkedő. A koncentráció tekintetében a második helyen a *Villamosenergia-, gáz-, gőzellátás, légkondicionálásban* tevékenykedő vállalkozások állnak. Ebben az ágban végig igen magas a koncentráció, igaz 2008-ról 2020-ra némileg csökkent. Ide kapcsolódik, hogy a kisebb súlyú feldolgozóipari alágakban – a már említett élelmiszeripar és gyógyszergyártás kivételével – csökkent a termelés volumene. A *Villamosenergia-, gáz-, gőzellátás, légkondicionálásban* kismértékben (1,4%) emelkedett, a csekély súlyú *Bányászat, kőfejtésben* viszont 26%-kal csökkent a termelés volumene a 2019. évihez képest. Utóbbiban a magas bázis is szerepet játszott, mivel 2017 és 2019 között összességében több mint kétszeresére nőtt a nemzetgazdasági ág teljesítménye (KSH 2021). A legkisebb területi koncentráció a *Mezőgazdaság, erdőgazdaság, halászat* ágban volt a teljes vizsgált időszakban, ráadásul még kismértékben csökkent is. Az összes ágat együtt figyelembe véve a koncentráció viszonylag alacsony szinten stagnál.

2. táblázat

A kkv-k árbevételének HHI indexe, járási szinten
HHI index of SME turnover at district level

Nemzetgazdasági ág	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
A) Mezőgazdaság, erdőgazdaság, halászat	0,010	0,010	0,010	0,010	0,010	0,010	0,010	0,009	0,009	0,009	0,009	0,009	0,009
B) Bányászat, kőfejtés	0,044	0,057	0,054	0,075	0,082	0,070	0,046	0,043	0,053	0,069	0,181	0,238	0,259
C) Feldolgozóipar	0,012	0,012	0,012	0,012	0,013	0,012	0,012	0,012	0,012	0,012	0,014	0,012	0,013
D) Villamosenergia-, gáz-, gőzellátás, légkondicionálás	0,206	0,235	0,191	0,190	0,184	0,182	0,176	0,197	0,145	0,218	0,232	0,169	0,190
E) Vízellátás, szennyvíz gyűjtése, kezelése, hulladékgazdálkodás, szennyvezetés-mentesítés	0,022	0,018	0,018	0,026	0,022	0,027	0,023	0,018	0,018	0,018	0,020	0,020	0,040
F) Építőipar	0,019	0,019	0,018	0,018	0,018	0,017	0,016	0,015	0,016	0,016	0,018	0,016	0,017
G) Kereskedelem, gépjárműjavítás	0,024	0,022	0,022	0,022	0,024	0,025	0,026	0,025	0,026	0,025	0,026	0,027	0,027
H) Szállítás, raktározás	0,022	0,025	0,035	0,024	0,027	0,018	0,017	0,017	0,016	0,016	0,017	0,017	0,017
I) Szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás	0,014	0,014	0,015	0,016	0,016	0,017	0,018	0,018	0,019	0,020	0,019	0,019	0,017
J) Információ, kommunikáció	0,077	0,076	0,049	0,052	0,054	0,052	0,054	0,057	0,053	0,060	0,055	0,050	0,048
L) Ingatlanügyletek	0,032	0,033	0,031	0,031	0,033	0,033	0,032	0,033	0,033	0,033	0,031	0,032	0,033
M) Szakmai, tudományos, műszaki tevékenység	0,038	0,050	0,045	0,039	0,036	0,035	0,034	0,034	0,034	0,034	0,035	0,034	0,034
N) Adminisztratív és szolgáltatást támogató tevékenység	0,030	0,032	0,034	0,033	0,037	0,036	0,037	0,039	0,040	0,040	0,042	0,039	0,036
P) Oktatás	0,021	0,021	0,022	0,021	0,020	0,021	0,022	0,021	0,022	0,022	0,023	0,019	0,019
Q) Humán egészségügyi, szociális ellátás	0,019	0,017	0,018	0,018	0,019	0,021	0,018	0,018	0,017	0,017	0,017	0,018	0,017
R) Művészet, szórakoztatás, szabadidő	0,025	0,024	0,025	0,024	0,025	0,018	0,035	0,026	0,027	0,029	0,025	0,023	0,022
S) Egyéb szolgáltatás	0,021	0,022	0,018	0,027	0,022	0,028	0,028	0,028	0,022	0,019	0,017	0,015	0,016
Összesen	0,021	0,022	0,021	0,020	0,020	0,020	0,020	0,020	0,020	0,021	0,022	0,021	0,021

Forrás: KSH-adatok alapján saját szerkesztés.

A gazdasági erők vizsgálat

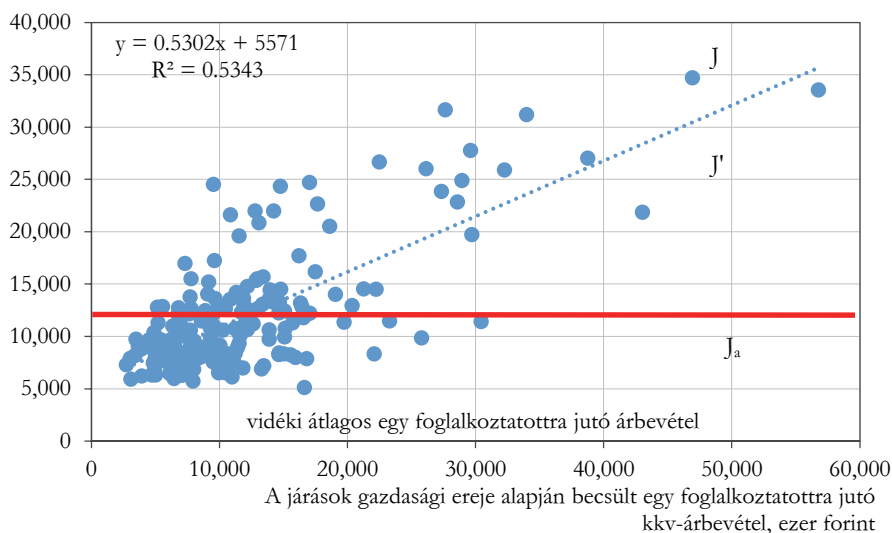
A vállalatok szerepe a gazdasági erő nemzetközi érvényesítésében természetesen alapvető fontosságú, s ezért képességeik a nemzeti gazdasági erő bázisának kulcsfontosságú részei. A gazdasági erő, a gazdasági hatalom a mai nemzetközi viszonyok rendszerében különösen komplex és jelentős kategóriává vált. Fontossága számottevően megnőtt a nemzetközi rendszerben az államok globális szerepének meghatározásában is (Simai–Gál 2020). A járásokban keletkező árbevétel nagysága lényegében pozíciójukat is kijelöli a gazdasági erőterben (MTA RKK 2002). A következőkben ebből kifolyólag is vizsgáljuk, hogy a járások gazdasági erejét³ – amelyet jelen esetben az egy lakosra jutó járási gazdasági erő mutatóval számszerűsítettünk – mennyiben befolyásolja a járásokban működő kkv-k egy foglalkoztatottra jutó árbevétele, illetve mennyiben az ettől független helyi tényezők. Ehhez a shift-share analízis megközelítéséhez igen hasonló regressziós módszert alkalmaztuk (Kiss 2007). A 6. ábra az egy lakosra jutó járási gazdasági erő alapján lineáris regresszióval becsült, a kkv-k értékesítésének ténylegesen az egy foglalkoztatottra jutó nettó árbevétel járási értékeit mutatja. Az ábrán feltüntettük a regressziós egyenest és a vidéki kkv-k árbevételének szintjét is. Az ábrán J-vel jelöltük egy kiválasztott járás (jelen esetben a VI. kerület) pozícióját a koordináta-rendszerben. Látható, hogy a VI. kerület árbevételi szintjének a vidéki átlagtól való eltérése (a JJa szakasz hossza) két részre bontható. Az egyik a vidéki átlagos árbevétel, ami a VI. kerület gazdasági erejéből következik, a regressziós egyenes által kijelölt érték (J') távolsága (JaJ' szakasz). Ez voltaképpen a strukturális hatás mértéke, és a VI. kerület eltérése pozitív a vidéki átlagtól. E kerület árbevételi előnyéhez hozzájárul még egy tényező – a regressziós becslés reziduális – is. Ez az az érték, amivel a VI. kerület árbevételi előnye még a gazdasági erő által kijelölt mértéknél is nagyobb, s ami valójában nem más, mint a „helyi” hatás (a JJ' szakasz hossza). A két szakasz – a számítás során: a regresszióval becsült árbevétel vidéki átlagtól való eltérése, illetve a reziduális abszolút értékei – összevetéséből megállapítható, hogy bár a VI. kerület esetében mindkét tényező szerepe pozitív, a strukturális előny nagysága felülmúlja a helyi hatásokat.

³ A járási gazdasági erő becslésének menete – módszerét tekintve – azonos volt az ELTE munkatársainak hazánk kistérségeire, illetve a balatoni régióra végzett becslésével (Kiss 2003, Lócsei–Nemes Nagy 2003). Meghatároztuk a települések részesedését az adott megye összes adóköteles jövedelméből, a helyi adók volumenéből és a regisztrált vállalkozások számából. E részarányok átlaga (%-os részesedés) alapján kiszámítottuk minden település becsült GDP-jét a megfelelő megye – a KSH által hivatalosan közölt – GDP volumenén belül. A népességszámra vetítve adódtak a fájlagos, egy lakosra jutó becsült GDP értékek, melyet, mint korábban jeleztük, járási gazdasági erőnek nevezünk.

6. ábra

A regressziós megközelítés sémája
Scheme of the regression approach

A kkv-k egy foglalkoztatottra jutó árbevétele, ezer forint

Forrás: KSH-adatok alapján saját szerkesztés.

Eredményeink alapján megállapítható, hogy a 197 járásból míg 104 esetben a járások gazdasági erejéből következő strukturális, gazdasági erő hatásának van nagyobb szerepe, addig 93 esetben az ettől független helyi hatásoknak (7. ábra). Az átlag feletti árbevétellel rendelkező járások (96) közül 41 olyan járás van, ahol mind a strukturális, mind pedig a helyi hatások pozitívan befolyásolták, azonban a fennmaradó 55 járás esetében csak az egyik tényező emelte átlag felé az árbevételt. Ehhez kapcsolódóan megjegyezzük, hogy egy területi egység gazdasági potenciáljának meghatározásában nem kizárólag a saját gazdasági teljesítménye játszik szerepet, hanem eltérő mértékben (gazdasági súlyuk, illetve a távolság függvényében) az összes vizsgált területi egységé is. Elviekben elképzelhető, hogy viszonylag kisebb saját gazdasági erő mellett is magas potenciált érhet el az a járás, megye, vagy régió, melyet közeli, gazdaságilag erős szomszédok vesznek körül. Azonban lehet arra is példa, hogy viszonylag magas saját gazdasági súly mellett a potenciál csupán mérsékelt lesz, mert az adott megye/régió szűkebb gazdasági környezete gazdaságilag gyenge térségekből áll, a nemzetgazdaság meghatározó pólusai pedig tőle térben távol helyezkednek el (MTA RKK 2002).

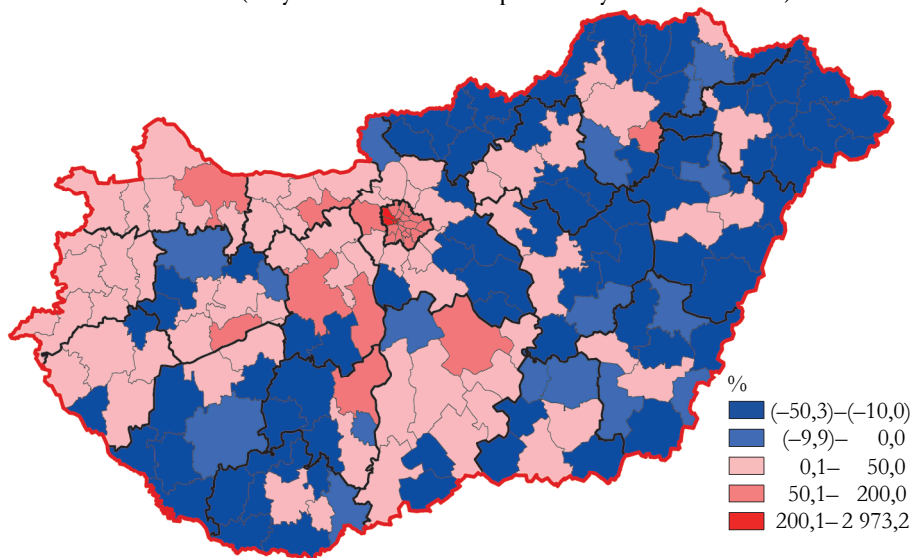
Az átlag alatti árbevétellel rendelkező járások (101) közül 49-ben mind a gazdasági erő, mind pedig a helyi hatások negatívan alakították az árbevételt, s a fennmaradó járásokban (52) csak az egyik tényező nyomta átlag alá az árbevételt.

Az északkeleti országrész határ menti térségeinek gondjait nagyrészt a strukturális hátrányok határozzák meg. A határtól távolodva csak abban van különbség, hogy ezt kisebb vagy nagyobb mértékű helyi előnyök ellensúlyozzák-e valamelyest. Az alföldi nagyvárosok árbevételi előnyei viszont mindenhol – kizárólag, vagy nagyobb részben – a gazdasági erőből fakadnak. A helyi hatás elsősorban Pest megye járásainak kedvező árbevételében a meghatározó (8. ábra). A területi gazdasági kapcsolatok elemzésének megközelítése szempontjából e kapcsolatok térbelileg kiterjedtek a vizsgálat középpontjában, ami alapján helyi, regionális vagy még tágabb területi hatókörű és kapcsolatrendszerű tevékenységek, fejlesztések mutathatók ki. Ez a térbeli átgyűrűző hatás jelenik meg egy-egy nagyberuházás kapcsán a beszállítói hálózatban keltett növekedési (munkahely-teremtési) többletben (Nemes Nagy 2009). Az endogén (a belső) adottságok nyújtotta egyedi, helyi források feltárása, megismerése és szelekciója, egyben elkülönítése és integrációja a nagyrendszerekbe, majd ezek hasznosítása a vidékfejlesztésben szerepet játszó logika. A helyi fejlesztés – nem csupán a helyi gazdaságfejlesztés – arra irányul, hogy miként lehet a helyi/térségi erőforrásokat újszerűen hasznosítani, részben helyi innovációk és tudások gyarapításával, részben pedig külső tényezők szükségszerű igénybevételével. A helyi szinteken megindult újszerű együttműködések jelentős mértékben segíthetik a nemzetközi és globalizációs kihívásnak való megfelelést (Rechnitzer–Smaho 2016).

7. ábra

A kkv-k egy foglalkoztatottra jutó nettó árbevétele a vidéki átlagos árbevétel százalékában, 2020 (csak a strukturális, a gazdasági erővel magyarázható hatás)

Net turnover of SMEs per employee as a percentage of average rural turnover, 2020 (only structural effect explained by economic force)

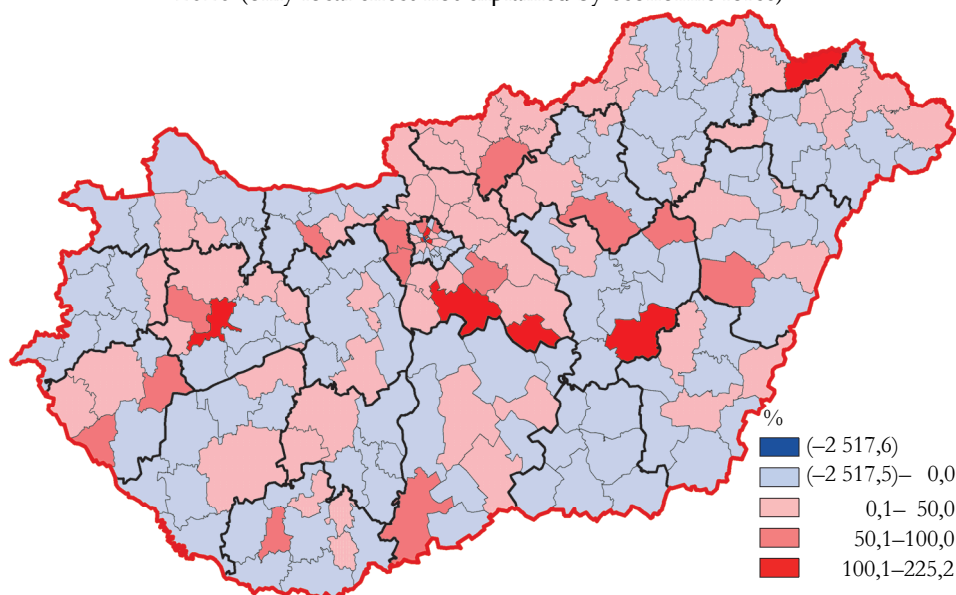

Forrás: KSH-adatok alapján saját szerkesztés.

8. ábra

**A kkv-k egy foglalkoztatottra jutó nettó árbevétele a vidéki átlagos árbevétel
százalékában, 2020 (csak a helyi, a gazdasági erővel nem magyarázható hatás)**

Net turnover of SMEs per employee as a percentage of average rural turnover,
2020 (only local effect not explained by economic force)

Forrás: KSH-adatok alapján saját szerkesztés.

Versenyképességi elemzések

A tényezőkre bontás módszere

Számos, többek között európai uniós ország és Magyarország is egyik alapvető gazdaságpolitikai céljának a versenyképesség növelését tartja. A magyar vállalkozáspolitikát a teljesítménynövelés mellett a kkv-szektor társadalomszervezési, helyi, közösségi szerepének erősítését is kiemeli. A vállalkozók a helyi közösségek (települések, járások) fontos vezetői és szervezői, azok innovatív tevékenysége egyben a versenyképességet növelő termék- és technológiafejlesztést jelenti, mindazonáltal a társadalmi lehetőségek kihasználásának, a helyi és a közösségi problémák megoldásának is egyik meghatározó motorja (ITM 2019). Az OECD 2021. első félévi gazdasági felmérése szerint hazánkban az erősebb üzleti dinamika és a versenyképesebb piacok szerepe kulcsfontosságú a nagyobb termelékenységnövekedés elérésében (OECD 2021). A nemzeti növekedés a régiók növekedéséből vezethető le, ezért a régióspecifikus fejlesztési szakpolitika alkalmazása kulcskérdés a nemzeti növekedés erősítésében (Lengyel–Varga 2018). Nemes Nagy József szerint a regionális versenyképesség egy sajátos „fogalmi innováció” következménye, mely a térbeli szem-

pont előtérbe kerülésének következménye, és mivel a versenyképesség alapját a vállalati szint jelenti (Szerb 2010), ezért is tartjuk szükségesnek megvizsgálni a kkv-k versenyképessége és a térbeli fejlettség közötti kapcsolatot is. Nemes Nagy József 2004-ben publikált munkájában nevesítetten kistérségi versenyképességi szempontú elemzést végez, melynek keretén belül területi versenyképességi típusok létrehozására törekszik. Vizsgálatunkban Nemes Nagy megközelítését, a tényezőkre bontás módszerét alkalmaztuk.

$$\begin{aligned} & \frac{\text{KKV-értékesítés nettó árbevétele}}{\text{KKV-foglalkoztatottak száma}} = \\ & = \frac{\text{KKV-értékesítés nettó árbevétele}}{\text{Személyi jellegű ráfordítások}} * \frac{\text{Személyi jellegű ráfordítások}}{\text{KKV-k száma}} * \\ & * \frac{\text{KKV-k száma}}{\text{KKV-foglalkoztatottak száma}} \end{aligned} \quad (3)$$

Míg az árbevételre jutó személyi jellegű ráfordítások a vállalkozások termelékenységére, az egy kkv-ra jutó személyi jellegű ráfordítások a hatékonyságra, addig az egy vállalkozásra jutó foglalkoztatottak száma pedig az átlagos üzemméretre ad becslést.

Az értékek logaritmusát véve a szorzat egy sokkal könnyebben kezelhető összegé alakul át. Ennek segítségével megállapítható, hogy a járások versenyképességében a hatékonyság játszik legfontosabb szerepet, a termelékenységet, illetve az üzemméretet megelőzve.

Típusálásunk alapja a járások értékeinek országos átlaghoz való viszonya az egy foglalkoztatottra jutó árbevétel, valamint az ezt felbontó három tényező esetében.

A járások versenyképességi kategóriái

Versenyelőnyösnek a medián⁴ feletti egy foglalkoztatottra jutó árbevétellel rendelkező járásokat, míg versenyhátrányosnak a medián alattiakat tekintjük. Ezen belül komplex versenyelőnyt állapítunk meg, ha az adott térség az egy foglalkoztatottra jutó árbevétel mindhárom összetevőjében medián feletti értékekkel rendelkezik, míg több-, illetve egytényezős a versenyelőny, ha kettő vagy mindössze egy tényező esetében teljesül ez a feltétel. A versenyhátrányt ennek analógiájára értelmezzük.

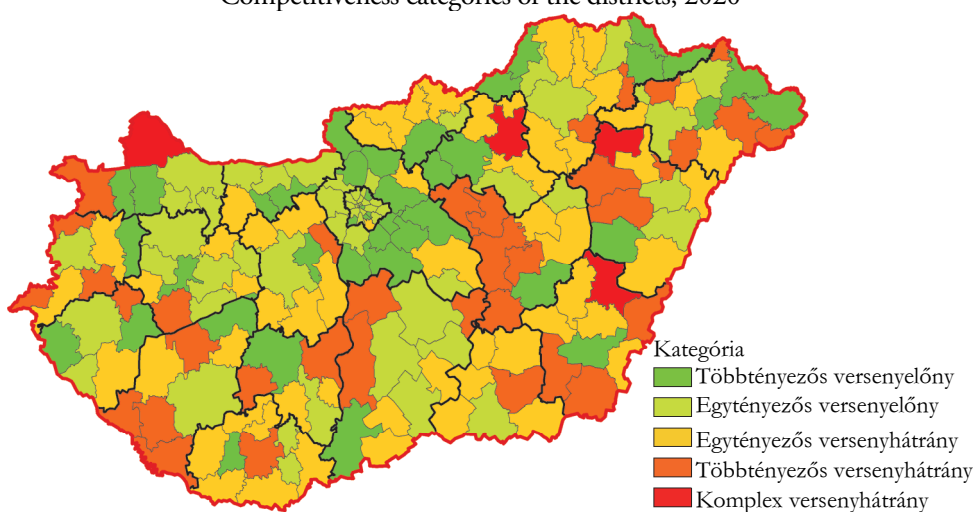
- A 2020. évi adatok alapján nem volt komplex versenyelőnyösnek tekinthető járás. 42 rendelkezett többtényezős versenyelőnnyel, döntően budapesti és Pest megyei járások. 57 egytényezős versenyelőnyös járás volt, például Bács-Kiskun (Kecskeméti, Kiskunfélegyházi, Kiskőrösi, Kishunhalasi járások), Veszprém (Pápai, Devecseri, Veszprémi, Balatonfüredi járások), Győr-Moson-Sopron (Győri, Téti, Pannonhalmi járások), Komárom-Esztergom (Komáromi, Tatai, Esztergomi járások) megyék kiemelt járásai.

⁴ Az eredeti módszer számtani átlagot és nem mediánt vesz figyelembe. Az árbevételek jelentős koncentrációja miatt alkalmaztuk ezt a módosítást.

A járások nagyobb része (58) az egytényezős versenyhátrányos járások között található, míg eloszlásuk térben viszonylag szórt. 36 járás többtényezős versenyhátránnyal jellemezhető, – többek között – a Pécsi és a Soproni járás. 4 járás helyzete komplex versenyhátrányos: Szeghalmi, Mosonmagyaróvári, Hajdúnánási és Egri járás (9. ábra).

9. ábra

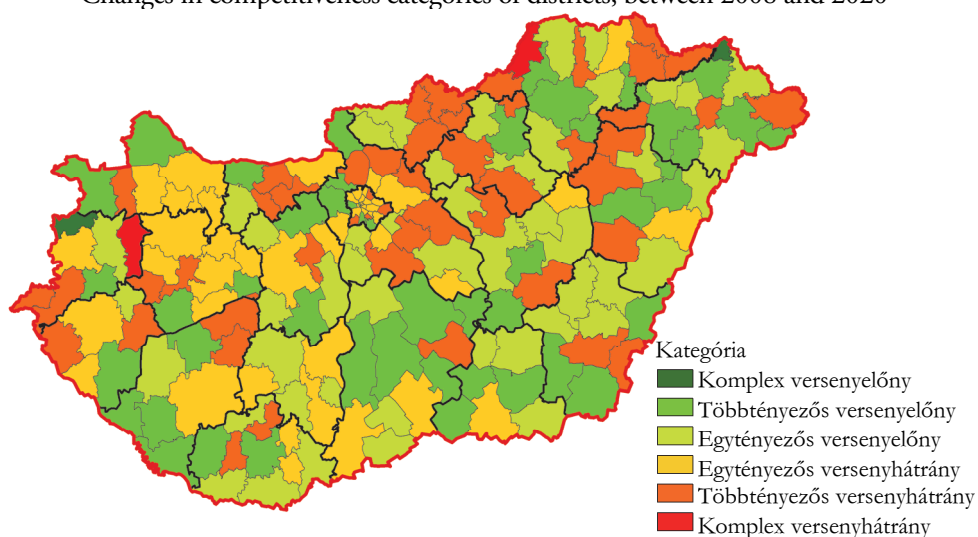
A járások versenyképességi kategóriái, 2020 Competitiveness categories of the districts, 2020

Forrás: KSH-adatok alapján saját szerkesztés.

10. ábra

A járások versenyképességi kategóriáinak 2008 és 2020 közötti változása Changes in competitiveness categories of districts, between 2008 and 2020

Forrás: KSH-adatok alapján saját szerkesztés.

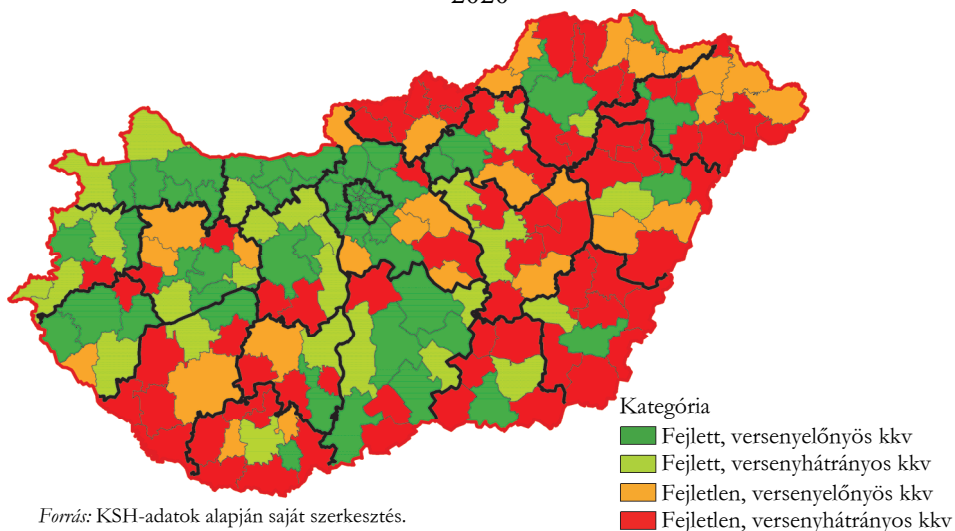
A 2008 és 2020 közötti változást elemezve a Záhonyi és a Kőszegi járás tekinthető komplex versenyelőnyösnek. 48 járás azonban többtényezős versenyelőnyös, például Budapest V. kerülete, a Debreceni és a Miskolci járások. Szintén 48 olyan járás van, ahol csak egytényezős a versenyelőny, ide leginkább kelet-magyarországi járások sorolhatók. 48 egytényezős versenyhátrányos járás, közöttük sok budapesti kerület található. Többtényezős versenyhátrány 49 járást jellemez, melyek döntő többsége periférikus elhelyezkedésű. Végül a vizsgált időszakban a Putnoki és a Celldömölki járás komplex versenyhátrányos volt.

A járási gazdasági erő és a kkv-k versenyképességi helyzete

Megvizsgáltuk azt is, hogy a járások fejlettsége – melyet a járási gazdasági erővel szám-szerűsítettünk – és a kkv-k versenyképessége – melyet az egy foglalkoztatottra jutó értékesítés nettó árbevételével fejeztünk ki – milyen kapcsolatban van egymással. Megállapítható, hogy térbeli megjelenésében a két jelenség igen szorosan kapcsolódik egymáshoz. Ezt az alapján jelenthetjük ki, hogy a 197 járás közül 70-ben a kkv-k versenyelőnyösök és a járás gazdasági ereje a mediánnál magasabb, illetve 71-ben a kkv-k versenyhátrányosak és a járási gazdasági erő elmarad az országos mediántól. E két csoport együttesen adja a járások mintegy 72%-át, vagyis a két jelenség térben egyértelműen összekapcsolódik. 28 olyan járás van, ahol a járási gazdasági erő a mediánnál magasabb, a kkv-k árbevétele mégis versenyhátrányos, illetve 28 olyan, ahol a gazdasági erő medián alatti, az ott működő kkv-k árbevétele mégis versenyelőnyösnek tekinthető. Utóbbi járások szinte minden esetben térbeli átmenetet képeznek a fejlett, versenyelőnyös és a fejletlen, versenyhátrányos területek között.

11. ábra

A járási gazdasági erő és a kkv-k versenyképességi helyzetének összevetése, 2020
Comparing the economic strength of the districts and the competitiveness of SMEs, 2020

Összefoglalás

Tanulmányunkban kiemeltük, hogy a kkv-k árbevétele Budapest XIII. kerületében volt a legmagasabb, és súlya annyira kiemelkedő, hogy az ország 166 járásának árbevétele még a 10%-át sem éri el e kerület árbevételének. A legalacsonyabb árbevétellel rendelkező járások alapvetően periferikus elhelyezkedésűek. A kkv-k árbevételének járási szintű megoszlása alapján a budapesti agglomeráció, Északnyugat-Dunántúl járásai, valamint a legfontosabb megyei jogú városaink járásai vannak a legjobb helyzetben.

2008-hoz képest 2020-ra a járások döntő részében nőtt a kkv-k árbevétele, és az mindössze 9 járásban csökkent. A legnagyobb árbevétel-növekedést mutató járások döntően periferikus elhelyezkedése miatt térbeli homogenizálódásra következtetünk. 2020-ban a legmeghatározóbb ágak, a legnagyobb – a válság ellenére – árbevétel-növekedést generáló nemzetgazdasági ágak a *Kereskedelem, gépjárműjavítás* és a *Feldolgozóipar* voltak. 2008-ról 2020-ra az árbevétel szempontjából a legnagyobb növekedést mutató nemzetgazdasági ágak térbeli eloszlása nem mutat szabályosságot. A legnagyobb dinamikájú ágak a *Vízellátás, szennyvíz gyűjtése, kezelése, hulladékgyűjtés, szennykezelés, szennykezelésmentesítés*, a *Villamosenergia-, gáz-, gőzellátás, légkondicionálás*, a *Szakmai, tudományos, műszaki tevékenység* és a *Művészet, szórakoztatás, szabadidő* voltak. A kkv-k árbevételének nemzetgazdasági ágak közötti különbségeit vizsgálva megállapítható, hogy a *Villamosenergia-, gáz-, gőzellátás, légkondicionálásban* működő kkv-k körében legnagyobbak a területi különbségek, míg a *Mezőgazdaságban, erdőgazdaságban, halászatban* a legkisebbek. A 17 nemzetgazdasági ág közül 10-ben csökkentek a területi különbségek, míg a többiben nőttek.

Az árbevételek koncentrációja tekintetében 2020-ban járási szinten a *Bányászat, kőfejtés* és a *Villamosenergia-, gáz-, gőzellátás, légkondicionálás* nemzetgazdasági ágak emelhetők ki. Legkisebb volt a területi koncentráció a *Mezőgazdaság, erdőgazdaság, halászat* ágban.

A kkv-k értékesítését legtöbb esetben a járások gazdasági ereje, míg a többiben ettől független helyi ok határozza meg.

A járások versenyképességének vizsgálata során megállapítottuk, hogy azok versenyképességében a hatékonyság szerepe a legfontosabb, a termelékenységet, illetve az üzemméretet megelőzve. 2020-at vizsgálva a járások közül míg 42 több- és 52 egytényezős versenyelőnyös, addig 36 több- és 58 pedig egytényezős versenyhátrányos. A 2008 és 2020 közötti változást elemezve a Záhonyi és a Kőszegi járás komplex, egyaránt 48 járás több-, illetve egytényezős versenyelőnyös, valamint 49 több-, illetve 48 pedig egytényezős versenyhátrányos.

A járások fejlettsége és a kkv-k versenyképessége igen szorosan kapcsolódik egymáshoz. A 197 járás 72%-a fejlett és versenyelőnyös, illetve fejletlen és versenyhátrányos.

Tanulmányunk megerősíti azt a fejlesztéspolitikai szakemberek számára már megfogalmazott következtetést, miszerint az egyes térségek és a vállalkozások fej-

lesztése szempontjából nem szabad figyelmen kívül hagyni a térségek és a vállalkozások területi sajátosságait, a vállalkozások versenyképességében szerepet játszó tényezőket, beleértve különösen a gazdasági erőt és a helyi potenciált. Mindezek feltárásában pedig kiemelt szerepet játszanak az általunk jelen és már korábbi tanulmányainkban is ismertetett, alkalmazott mutatószámok és elemzések. Mint tanulmányunkban Lengyel–Varga (2018) nyomán is jeleztük, a régióspecifikus fejlesztési szakpolitika alkalmazása kulcskérdés a nemzeti növekedés erősítésében.

IRODALOM

- DUSEK, T.–KOTOSZ, B. (2017): *Területi statisztika* Akadémiai Kiadó, Budapest.
- JENEINÉ GERŐ, H. E.–KINCSES, Á.–TÓTH, G. (2021a): A hazai kkv-k területi jellegzetességei válságok idején *Statisztikai Szemle* 99 (12): 1185–1211.
<https://doi.org/10.20311/stat2021.12.hu1185>
- JENEINÉ GERŐ, H. E.–KINCSES, Á.–TÓTH, G. (2021b): A hazai mikro-, kis- és középvállalkozások térbeli jellegzetességei *Területi Statisztika* 61 (6): 769–796.
<https://doi.org/10.15196/TS610604>
- KATITS, E.–SZALKA, É. (2015): *A magyar TOP 100 pénzügyi elemzése 2008–2013 között: avagy a növekedési lehetőségek feltárása* Saldo Kiadó, Budapest.
- KISS, J. P. (2003): A kistérségek 2000. évi GDP-jének becslése. In: NEMES NAGY, J. (szerk.): *Kistérségi Mozaikek* pp. 39–54., (Regionális Tudományi Tanulmányok 8.) ELTE Regionális Földrajzi Tanszék – MTA-ELTE Regionális Tudományi Kutatócsoport, Budapest.
- KOCZISZKY, GY.–SZENDI, D. (2021): Quo vadis Észak-Magyarország? A régió lehetséges fejlődési pályáinak ex-ante vizsgálata *Területi Statisztika* 61 (6): 679–711.
<https://doi.org/10.15196/TS610601>
- LENGYEL, I. (2006): A regionális versenyképesség értelmezése és piramismodellje *Területi Statisztika* 46 (2): 131–147.
- LENGYEL, I. – VARGA, A. (2018): A magyar gazdasági növekedés térbeli korlátai helyzetkép és alapvető dilemmák *Közgazdasági Szemle* 65 (5): 499–556.
<https://doi.org/10.18414/ks.2018.5.499>
- LÓCSEI, H.–NEMES NAGY, J. (2003): A Balatoni Régió gazdasági súlya és belső térszerkezete. In: NEMES NAGY, J. (szerk.): *Kistérségi Mozaikek* pp. 129–143., (Regionális Tudományi Tanulmányok 8.) ELTE Regionális Földrajzi Tanszék – MTA-ELTE Regionális Tudományi Kutatócsoport, Budapest.
- LUKOVICS, M. (2008): *Térségek versenyképességének mérése* JATEPress, Szeged.
- NEMES NAGY, J. (2004): *Új kistérségek, új városok. Új versenyzők?* Regionális Tudományi Tanulmányok, 9. sz. ELTE, Budapest.
- NEMES NAGY, J. (2009): *Terek, helyek, régiók* Akadémiai Kiadó, Budapest.
- NYIKOS, GY.–SOHA, B.–BÉRES, A. (2021): Entrepreneurial resilience and firm performance during the Covid-19 crisis – Evidence from Hungary *Regional Statistics* 11 (3): 29–59.
<https://doi.org/10.15196/RS110307>
- RECHNITZER, J. –SMAHO, M. (2016): *Területi Politika* Akadémiai Kiadó, Budapest.
- SAMUELSON, P. A.–NORDHAUS, W. D. (2012): *Közgazdaságtan* Akadémiai Kiadó, Budapest.

- SIMAI, M.–GÁL, P. (2020): *Új trendek és stratégiák a világgazdaságban* Akadémiai Kiadó, Budapest.
- SZAKÁCS, I. (2015): *Számvetel A–Z-ig* Akadémiai Kiadó, Budapest.
- SZERB, L. (2010): A magyar mikro-, kis és középvállalatok versenyképességének mérése és vizsgálata *Vezetéstudomány* 41 (12): 20–35.
<https://doi.org/10.14267/VEZTUD.2010.12.02>
- ZÉMAN, Z.–BÉHM, I. (2019): *Módszertan vállalkozások pénzügyi teljesítményének mérésére* Akadémiai Kiadó, Budapest.

INTERNETES FORRÁSOK

- ECOSTAT (2008): *A versenystatisztika adatbázis módszertana* Ecostat Kormányzati Gazdaság- és Társadalom-stratégiai Kutató Intézet, Budapest.
https://gvh.hu/data/cms1000309/vkk_venenystat_m%C3%B3dszertan_2003.pdf
(letöltve: 2021. november)
- INNOVÁCIÓS ÉS TECHNOLÓGIAI MINISZTERIUM (2019): *A magyar mikro-, kis és középvállalkozások megerősítésének stratégiája* <http://www.vosz.hu/vosz-ujzag/541-a-magyar-mikro-kis-es-kozepvallalkozasok-megerositesenek-strategiaja-2019-2030/>
(letöltve: 2021. november)
- KISS, J. P. (2007): *A területi jövedelemegyenlőtlenségek strukturális tényezői Magyarországon* PhD disszertáció, Budapest–Szeged.
http://doktori.bibl.u-szeged.hu/id/eprint/1228/22/2007_kiss_janos_peter.pdf
(letöltve: 2021. november)
- KSH (2021): *Magyarország, 2020* Központi Statisztikai Hivatal, 2021
https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/mo/mo_2020.pdf
(letöltve: 2021. november)
- MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA, REGIONÁLIS KUTATÁSOK KÖZPONTJA (MTA RKK) (2002): *Területi konfliktusok és változásaik a periférián* Kecskemét.
http://www.terport.hu/webfm_send/294 (letöltve: 2021. november)
- OECD (2021): *Economic surveys, Hungary* OECD, Washington.
<https://www.oecd.org/economy/surveys/Hungary-2021-OECD-economic-survey-overview.pdf> (letöltve: 2021. november)